

interests of the state, society with its requests. General conclusion is next: despite difficulties of objective and subjective character, founders of the Ukrainian Academy of Sciences laid in basis of its concept the principles that have still remained viable.

Key-words: *the Academy, government, law, science, politics, statute.*

УДК 52.008:378.4(477.74–21): 929

Стратонов«1869/1938»

Грушицька І. Б.

ЖИТТЯ ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПАСАЖИРА «ФІЛОСОФСЬКОГО ПАРОПЛАВУ», АСТРОНОМА В. В. СТРАТОНОВА (1869 – 1938)

У статті розглянуто основні етапи життя, наукової, науково-організаційної та педагогічної діяльності випускника Новоросійського університету, учня професора О. К. Кононовича, астронома В. В. Стратонова. 1922 року В. В. Стратонов був депортований з Росії на так званому «філософському пароплаві». Опинившись, не за власної волі у вигнанні, вчений відразу ж включився в бурхливе і нелегке життя емігрантів. Він брав активну участь у громадській роботі, читав лекції з астрономії у вищих навчальних закладах, видавав підручники та науково-популярні книги з астрономії, чим сприяв популяризації астрономічної науки за кордоном.

Ключові слова: *астрономія, астрофізика, В. В. Стратонов, Новоросійський університет, астрономічна обсерваторія, дослідження, «філософський пароплав», еміграція.*

Одним із ключових завдань сучасної історії науки й техніки є висвітлення доробку вітчизняних учених і наукових шкіл у різних галузях науки. У контексті розвитку астрономії в Новоросійському університеті останньої чверті ХІХ – поч. ХХ ст. предметом досліджень переважної більшості наукових праць виступала наукова та організаційна діяльність директора астрономічної обсерваторії Новоросійського університету 1881–1910 років О. К. Кононовича [1–3]. Життя та наукова діяльність його учнів – відомих астрономів, що здобули визнання здебільшого поза межами своєї *alma mater*, зокрема, В. В. Стратонова, висвітлена фрагментарно [1; 4] й потребує додаткового дослідження.

Актуальність дослідження зумовлена, насамперед, необхідністю всебічного, повного, максимально об'єктивного висвітлення наукової біографії В. В. Стратонова та відсутністю в історії вітчизняної науки й техніки спеціального системного дослідження з цього питання.

Метою статті є окреслення основних етапів життя та діяльності В. В. Стратонова, висвітлення питання депортації вченого з Росії та продовження ним наукової діяльності за кордоном.

Історіографія. Історично склалося так, що світових висот своєї наукової творчості багато вітчизняних вчених досягли за кордоном. Причинами такого звичайного для України явища наукового життя часів Російської імперії дослідники вважають, перш за все, відсутність власної державності,

економічну залежність держави, нестабільність суспільного життя, політичні переслідування, низький рівень соціального забезпечення, поступове зубожіння населення, обмежений доступ до освіти та системи охорони здоров'я, нарешті, відсутність належних умов для професійного зростання [5]. На наш погляд, саме остання із відзначених причин спонукала молодих талановитих одеських астрономів, чия наукова діяльність розпочиналася в університетській обсерваторії під керівництвом професора О. К. Кононовича (1850–1910), який відіграв провідну роль у становленні та розвитку астрономії, зокрема, астрофізики у Новоросійському університеті [6], проходити стажування в Пулковській обсерваторії. Це сприяло подальшому працевлаштуванню, зокрема дозволяло погоджуватися на пропозиції переїзду до Санкт-Петербурга. Одним з таких молодих астрономів – учнів О. К. Кононовича, був В. В. Стратонов. Його прізвище в радянські часи або замовчувалось, або згадувалось із обережністю, адже В. В. Стратонов – єдиний з астрономів був висланий з більшовицької Росії на так званому «філософському пароплаві». Як результат, в історіографії висвітлювалась переважно наукова діяльність вченого дореволюційного періоду [1]. Поняття «філософський пароплав» було введено до наукового обігу наприкінці ХХ століття російськими дослідниками [7–9] як назва акції, що відбулася у серпні-вересні 1922 року, коли постановою Державного політичного управління (ДПУ) з Петрограда, Москви, Києва та інших міст в адміністративному порядку була депортована за кордон і частково до північних губерній Росії велика група наукової еліти, звинувачена в контрреволюційній діяльності. Оскільки серед інакодумців особливо виділялися філософи, то ця акція отримала відповідну назву. Лише наприкінці ХХ століття в російській історіографії з'явилися спроби об'єктивного висвітлення життєвого та наукового шляху В. В. Стратонова [10–12].

Всеволод Вікторович Стратонов народився 17 квітня 1869 року в Одесі, у родині директора Рішельєвської гімназії [11, с. 403; 13]. Його батько Віктор Ісайович був за фахом юристом. 1871 року він був призначений на посаду члена Катеринодарського окружного суду й переїхав із сім'єю до Катеринодара (тепер Краснодар), де й пройшло дитинство В.В.Стратонова [13].

Після закінчення 1886 р. Кубанської військової гімназії (із золотою медаллю), він вступив до Новоросійського університету на юридичний факультет. Через рік В. В. Стратонов перевівся на фізико-математичний факультет, чим здивував декана факультету В. Лігіна [13]. У той час завідувачем кафедри астрономії й директором астрономічної обсерваторії при університеті був професор О. К. Кононович. Роботи О. К. Кононовича з вимірювання положення сонячних плям (для вивчення обертання Сонця), обчислення орбіт подвійних зірок і деякі інші визначили напрямок досліджень В. В. Стратонова [10, с. 124; 13].

В. В. Стратонов закінчив університет 1891 р. з дипломом 1-го ступеню. Його дипломна робота з астрометрії та практичної астрономії «Пасажний інструмент і визначення географічних координат» була удостоєна золотої медалі. Але в подальшому В. В. Стратонов повністю зосередився на астрофізичних дослідженнях [10, с. 124; 11, с. 403].

Незабаром В. В. Стратонов отримав від її директора пропозицію працювати в Пулковській обсерваторії – відомого російського астрофізика Ф. О. Бредіхіна, який в перший рік свого директорства відвідав університетські обсерваторії й запрошував до Пулково здібних молодих астрономів для вдосконалення своєї кваліфікації. Таким чином, В.В.Стратонов у 1891–1892 роках працював в Одеській обсерваторії, а потім отримав відрядження до Пулково, де два роки працював під безпосереднім керівництвом Ф. О. Бредіхіна [4]. Визнанням заслуг В.В.Стратонова в галузі астрономії стало одностайне обрання вченого 15 лютого 1895 року дійсним членом Російського астрономічного товариства [14, с. 10].

1891 р. за сприяння Ф. О. Бредіхіна для роботи за міжнародною програмою «Карта неба» для Ташкентської обсерваторії, яку було відкрито 1874 р. за клопотанням Військово-топографічного відділу Туркестанського військового округу з метою організації картографування Середньої Азії, яким займались військові геодезисти й астрономи, за кордоном був замовлений так званий нормальний 13-дюймовий астрограф і прилад для вимірювання фотографій (обидва прилади були замовлені у Репсольда, але об'єктив астрографа був фірми Анрі). У 1894 р. вони були встановлені, а 1895 року Військово-топографічний відділ заснував для роботи на астрографі посаду астрофізика, на яку Ф. О. Бредіхін рекомендував В.В.Стратонова. Таким чином, В. В. Стратонов став першим цивільним астрономом Ташкентської обсерваторії [15; 16]. У 1898-1899 роках на її території було збудовано астрофізичну лабораторію, що сприяло значному розширенню робіт астрофізичного характеру – велика увага стала приділятися дослідженням сонячної активності, проблемам зоряної астрономії, фотографічним спостереженням комет і метеорів [17, с. 12].

У Ташкенті В. В. Стратонов працював протягом 1895-1904 років. В. О. Бронштен – дослідник життєвого та наукового шляху вченого – вважає десятирічний період роботи В. В. Стратонова в Ташкенті найбільш плідним періодом його наукової діяльності [11, с. 404]. Сучасні дослідники вважають В. В. Стратонова основоположником статистичної зоряної астрономії [3]. У ташкентському періоді наукової діяльності В. В. Стратоновим було отримано понад 400 знімків небесних об'єктів, зокрема близько 200 фотографій кульових і розсіяних зоряних скупчень, 85 знімків положень малої планети Ерот під час її вигідного протистояння 1900-1901 років, а також низку фотографій Чумацького Шляху, світлих і темних туманностей, змінних зірок, планет, поверхні Сонця [16, с. 358]. Використовуючи ясне й прозоре ташкентське небо, В. В. Стратонов при

фотографуванні зоряних скупчень і туманностей застосовував багатогодинні експозиції, протягом декількох ночей. Так, при фотографуванні Плеяд витримки становили 10, 17 і 25 годин. Для отримання однієї з 23-годинних витримок знадобилося 9 ночей спостережень. Подвійне зоряне скупчення α і β Персея фотографувалось з витримкою 30 годин [18]. Продовжуючи дослідження О. К. Кононовича, він виміряв швидкість обертання поверхні Сонця на різних широтах за спостереженнями смолоскипів (гарячих хмар в атмосфері Сонця). У 1895 році він опублікував у журналі «*Astronomische Nachrichten*» попереднє повідомлення про результати досліджень, а 1897 року надрукував у «*Записках Санкт-Петербурзької академії наук*» роботу з цієї теми й отримав державну премію [19]. В. В. Стратонов дійшов висновку, що не існує єдиного закону обертання Сонця, кожен широтний пояс має свою швидкість обертання. Він провів дослідження зірок у скупченні Плеяд, виміряв їх власні рухи, вивчив залежність «світимість-спектр». Особливу увагу дослідник приділив дослідженню туманностей, оточуючих найбільш яскраві зірки скупчення. У них він виявив волокнисту структуру. Детально було досліджено розсіяне скупчення α і β Персея, кульове зоряне скупчення в Геркулесі, а також розсіяне скупчення в Щиті. Крім туманностей у Плеядах, В. В. Стратонов вивчив кільцеву туманність у сузір'ї Ліри й низку інших туманностей. Дослідження В. Струве й Г. Зеелігера в галузі зоряної астрономії В. В. Стратонов поширив на слабкі зірки. Він довів, що спостережуване роздвоєння Чумацького Шляху – уявне явище, викликане наявністю темних поглинаючих світло мас дифузійної матерії. В. В. Стратонов піддав статистичному аналізу Боннський і Капський огляди, а також закон зменшення кількості зірок Чумацького Шляху з широтою та їх розподіл по довготі. Він провів велику роботу з виявлення цих розподілів для 900000 зірок в інтервалах видимих зоряних величин через 0.5^m та побудував карти отриманих розподілів. В. В. Стратонов виявив складність будови нашої Галактики; його модель значно відрізнялася від спрощених моделей В. Струве й Г. Зеелігера [19]. Одним з найважливіших результатів цього дослідження стало відкриття зоряних хмар [15]. Результати дослідження були опубліковані в 1900-1901 роках у двох частинах під назвою «Дослідження будови Всесвіту» (французькою мовою) [11, с. 405]. Низка публікацій В. В. Стратонова присвячена спостереженням змінних зірок (зокрема, Міри Кита), Нової Персея 1901 року, а також спостереженням метеорного потоку Леонід у 1896-1897 роках [19]. У 1904 році була опублікована робота В. В. Стратонова з визначення паралакса астероїда Ерос, який у 1900-1901 роках під час його протистояння, знаходився дуже близько до Землі [15].

У 1904 р. В. В. Стратонов через хворобу очей був змушений залишити роботу астронома-спостерігача. Він переїздить на Кавказ, де стає

чиновником із особливих доручень намісника Кавказу, а 1911 року відкриває свій банк [11, с. 406]. У цей період В. В. Стратонов пише й видає (на свої кошти) науково-популярні й навчальних книги з астрономії: «Сонце», 1910 рік (через чотири роки ця книга була удостоєна премії Російського астрономічного товариства [11, с. 406]); «Космографія», три видання; «Скорочений курс космографії», для дитячих гімназій і духовних семінарій; «Будівля світу», два видання; видає газету «Кавказ» [13; 18].

Наступний період життєвого шляху В. В. Стратонова пов'язаний з містом Муромом. Саме тут, 1916 р. В. В. Стратоновим була написана монографія «Зірки», яка теж отримала премію Російського астрономічного товариства, але через революційні події світ побачила лише 1919 року [11, с. 407; 13].

З 1918 р. В. В. Стратонов – професор Московського університету. Його обирають деканом фізико-математичного факультету. Він читає курс загальної астрономії студентам першого курсу, серед яких був відомий астроном Б. О. Воронцов-Вельямінов [15]. Борис Олександрович пізніше згадував, що В. В. Стратонов добре читав лекції, супроводжуючи виклад матеріалу показом діапозитивів. Одночасно в ці роки В. В. Стратонов завідував фізико-математичним відділенням Головної державної бібліотеки в Москві (нині – Російська державна бібліотека). У 1918-1920 роках він був науковим консультантом Народного комісаріату просвіти (Наркомпросу), займаючись виданням наукової літератури в країні [11, с. 407].

На початку 1920 р. В. В. Стратонов виступив з пропозицією побудувати на півдні Росії велику астрофізичну обсерваторію, оснастивши її найсучаснішим обладнанням і приладами, які слід було виписати з-за кордону. Питання розглядалося в науковому відділі Наркомпросу. З самого початку пропозиція В. В. Стратонова зустріла протидію з боку члена колегії наукового відділу В. Т. Тер-Оганезова, який вважав, що створення подібної обсерваторії створить непотрібний паралелізм з діяльністю Пулковської обсерваторії. Незважаючи на заперечення В. Т. Тер-Оганезова, Державна вчена рада Наркомпросу в травні 1920 р. утворила тимчасовий комітет із влаштування Головної астрофізичної обсерваторії на чолі зі В. В. Стратоновим. Були зібрані думки фахівців. Академік А.А.Белопольський, члени-кореспонденти АН О.О.Іванов, Г. А. Тихов, професори С. К. Костинський, І. А. Балановський, В. О. Міхельсон (фізик), московський астроном Е. К. Епік, а також рада Головної фізичної обсерваторії підтримали проект В. В. Стратонова. Пізніше він був схвалений також II Всеросійським астрономічним з'їздом, I з'їздом Російської асоціації фізиків і Московським товариством любителів астрономії (членом правління якого деякий час був В. В. Стратонов) [11, с. 407].

25 березня 1921 р. Державна вчена рада при Наркомпросі прийняла рішення про заснування Головної російської астрофізичної обсерваторії (ГРАФО). В. В. Стратонов був затверджений головою оргкомітету. Для роботи в ГРАФО були запрошені В. Г. Фесенков (майбутній академік), С. В.

Орлов (майбутній член-кореспондент АН СРСР), Б. М. Щиголев, Р. В. Куницький, К. Ф. Огородніков (майбутні професори). У райони Одеси й Північного Кавказу були спрямовані експедиції для вибору місця будівництва [10, с. 127].

Тим часом, в лютому 1921 р. різко ускладнилася обстановка в університеті. Новий статут вузів, прийнятий Наркомпросом, низькі ставки професорів, незабезпеченість лабораторій приладами – все це викликало хвилю професорських страйків у московських вузах. Організатором страйку в Московському університеті виступив В. В. Стратонов. Пізніше у своїх спогадах він писав: «Московский университет был лишён автономии в 1920 году. Но он ещё оставался очагом свободной мысли и чистой науки. Он оставался также и рассадником общечеловеческой, а главное – внеклассовой культуры» [20, с. 410].

Учасники страйку були прийняті заступником голови Раднаркому Цюрупую, внаслідок чого були вжиті заходи щодо поліпшення умов праці й побуту вчених і викладачів вузів, а страйк припинено. Проте, у жовтні 1922 року В. В. Стратонов був включений до числа вчених і письменників, які підлягали висилці з більшовицької Росії за їх «контрреволюційні» погляди. З огляду на те, що більше ніхто із учасників страйку в Московському університеті висланий не був, В. О. Бронштен у низці своїх робіт висловлює думку про причетність до висилки В. В. Стратонова його непримиримого опонента В. Т. Тер-Оганезова [10, с. 124; 12].

30 вересня 1922 р. В. В. Стратонов разом з іншими представниками російської наукової еліти на німецькому пароплаві «Обер Бюргермейстер Гакен», що прямував з Петрограду до Штеттіна, відправився у вигнання. За спогадами В. В. Стратонова, коли депортовані професори були вже в Берліні, прийшла звістка (із запізненням через канцелярську тяганину), що відносно нього та В. І. Ясинського Політбюро вирішило змінити міру покарання, замінивши висилку за кордон засланням «не то в Якутскую губернию, не то в Туруханский край» [20, с. 455].

За час свого нетривалого перебування в Берліні В. В. Стратонов разом з іншими вченими-емігрантами організував Російський науковий інститут, щоб допомогти дітям російських емігрантів продовжити освіту, а вченим – наукову діяльність [11, с. 409].

1923 р. В. В. Стратонов переїхав до Праги. Як відомо, у цей період Чехословацький уряд в особі Т. Масарика (1850-1937) і К. Крамаржа (1860-1937) дуже активно підтримував російських емігрантів, створюючи сприятливі умови для життя, наукової та педагогічної діяльності [21]. Була прийнята державна програма допомоги російським емігрантам в Чехословаччині – «Російська акція», яка веде свій початок з липня 1921 року. Жодна європейська держава не мала такої вражаючої програми для російських емігрантів, яку започаткував Чехословацький уряд. Кошти надходили через міністерство закордонних справ, фонд президента,

Чехословацький Червоний Хрест, а також істотну підтримку, матеріальну й моральну надавали емігрантам благодійні організації та приватні особи, не байдужі до російської культури представники чеської інтелігенції. На «Руську акцію» Чехословаччина витратила більше коштів, ніж всі інші європейські країни, разом узяті, – понад півмільярда крон, або п'ять відсотків середньорічного бюджету республіки [21, 22].

У Празі В. В. Стратонов жив і працював до кінця своїх днів. Він читав науково-популярні лекції з астрономії в багатьох містах Чехословаччини, а також в Литві, Латвії та Естонії. Співпрацював з Російським національним університетом у Празі. Отримавши чехословацьке громадянство, почав читати курс лекцій з загальної та практичної астрономії в Чеському вищому технічному училищі в Празі. У 1927 р. В. В. Стратонов видав підручник «Астрономія» чеською мовою, який 1929 р. був перевиданий німецькою мовою, а також випустив кілька науково-популярних книг з астрономії [11, с. 410].

В. В. Стратонов брав активну участь у громадському житті емігрантів. Це він став одним із ініціаторів знаменитих Збраславських п'ятниць. У 1926 р. В. В. Стратонов запропонував заснувати Російський культурний гурток в Ржевниці. І він був створений, об'єднавши росіян, вірменів і калмиків. В. В. Стратонов був активним учасником гуртка в Черношицях. Там з літературними, історичними та філософськими доповідями виступали видатні втікачі з Росії. У 1933 р. В. В. Стратонов редагував газету «Зарница», писав нариси та мемуари й навіть займався фінансами – сподіваючись використати свій досвід у цій галузі, заснував банк «Чешско-Русское единство». А зазнавши невдачі, став консультантом [13].

В останні роки життя В. В. Стратонов займався науковою обробкою своїх спостережень малої планети Ерос, зроблених ним у Ташкенті в 1900-1901 роках, готував до друку свої лекції із загальної астрономії. 6 липня 1938 року В. В. Стратонов пішов із життя, похований в Празі на Руському цвинтарі в Ольшанах [11, с. 410].

Отже, В. В. Стратонов, пройшов непростий життєвий та науковий шлях, що в значній мірі обумовлено низкою об'єктивних і суб'єктивних причин, пов'язаних із суспільно-політичними подіями першої чверті ХХ ст. в Росії. У його науковій діяльності виділяються сім періодів – одеський, пулковський, ташкентський, кавказький, муромський, московський та празький, які вирізняються тематикою наукових досліджень, видами й формами наукової та науково-організаційної діяльності.

Проте, підводячи підсумки розгляду життєвого шляху В. В. Стратонова, можна з впевненістю стверджувати, що на всіх етапах трудової та наукової діяльності вченого, його наукова, науково-організаційна та педагогічна робота сприяли розвитку астрономії на теренах колишньої Російської імперії, в більшовицькій Росії та за кордоном. І в цьому він, як і ціла плеяда інших учнів професора О. К. Кононовича, чия діяльність має стати

предметом подальших наукових досліджень, був достойним продовжувачем справи свого вчителя.

Джерела та література

1. Корпун Я. Ю. Александр Константинович Кононович, выдающийся украинский астрофизик; его предшественники и ученики / Я. Ю. Корпун, В. П. Цесевич // Историко-астрономические исследования. – 1956. – Вып. 2. – С. 289–352.
2. Волянська М. Ю. Кононович Олександр Костянтинович / М. Ю. Волянська, В. Г. Каретников // Професори Одеського (Новоросійського) університету : біографічний словник : в 4 т. [відп. ред. В. А. Сминтина ; заступ. відп. ред.: М. О. Подрезова; упоряд.: В. П. Пружина, В. В. Самодурова]. – 2-ге вид., доп. – Одеса: Астропринт, 2005. – Т. 3: К – П. – 2005. – С. 104–107.
3. Каретников В. Г. История обсерватории [Електронний ресурс] // Научно-исследовательский институт «Астрономическая обсерватория». – Режим доступа :
<http://www.astro-observ.odessa.ua//index.php?go=Content&id=5>
4. Волянская М. Ю. Видные астрономы – ученики А. К. Кононовича / М.Ю.Волянская // Страницы истории астрономии в Одессе. Ч. 2. – 1995. – С. 14–21.
5. Винаходи та інновації. Винахідники України [Електронний ресурс]. – К.: ТОВ «Логос Україна», 2010. – 168 с. Режим доступу:
<http://www.logos.biz.ua/proj/vynahid/vol2/010.php>.
6. Ф. 45. Новороссийский университет. 1865 – 1920 гг. - Оп. 4. - Спр. 1366. Дело о службе Александра Константиновича Кононовича, 1871 – 1910 гг., 17 арк.
7. Главацкий М. Е. «Философский пароход»: год 1922-й: Историографические этюды / М. Е. Главацкий. – Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2002. – 224 с.
8. Селезнева И. Н. Интеллектуалам в Советской России места нет / И.Н.Селезнёва // Вестник РАН. – 2001. – № 6. – С.738–741.
9. Макаров В. Г. Пассажиры «философского парохода» (судьбы интеллигенции, репрессированной летом—осенью 1922 г.) / В. Г. Макаров, В.С.Христофоров// Вопросы философии. – 2003. – № 7. – С.113–137.
10. Бронштэн В. А. Изгнание В. В. Стратонова / В. А. Бронштэн // Природа. – 1991. – № 1. – С. 124–128.
11. Бронштэн В. А. Всеволод Викторович Стратонов (биографическая справка) / В. А. Бронштэн // Историко-астрономические исследования. – 1992. – № 23. – С. 403–410.
12. Бронштэн В. А. Советская власть и давление на астрономию / В.А.Бронштэн // Философские исследования. – 1993. – № 3. – С. 207–223.

13. Петров Д. Звездочёт Стратонов [Электронный ресурс] / Дмитрий Петров // Русское слово – 2014. – № 9. – Режим доступа : <http://www.ruslo.cz/articles/1051/>.
14. Журнал Общего Собрания Русского Астрономического общества от 15 февраля 1895 г. // Известия Русского Астрономического общества. – 1895. – Вып. 4. – С. 10.
15. Воронцов-Вельяминов Б. А. Очерки истории астрономии в России [Электронный ресурс] / Б. А. Воронцов-Вельяминов. – М.: Гостехиздат, 1956. – 371 с. – Режим доступа : <http://www.astro-cabinet.ru/library/oisravr/ocherki-istorii-astronomii-v-rossii35.htm>.
16. Щеглов В. П. История Ташкентской астрономической обсерватории Академии наук Узбекской ССР / В. П. Щеглов // Труды Института истории естествознания и техники. – 1955. – Т.5.– С.337–380.
17. Луцкий В.К. История астрономических общественных организаций в СССР (1888 – 1941 гг.) / В. К. Луцкий. – М.: Наука, 1982. – 265 с.
18. Стратонов В. В. Звёзды [Электронный ресурс] / В. В. Стратонов. – Москва, Петроград, Харьков: Изд.- во т-ва «В. В. Думнов, насл. Бр. Салаевых», 1919. – 340 с. – Режим доступа: <http://ibook-edu.ru/books/36833/read#page1>.
20. Якшина Т. А. Формирование южных астрофизических станций в до-революционной России [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/40_OINBG_2014/Istoria/3_182539.doc.htm
21. Стратонов В. В. Потеря Московским университетом свободы (воспоминания о забастовке 1922 г.) / В. В. Стратонов // Историко-астрономические исследования. – 1992. – № 23. – С. 410–455.
22. Елисеева И.И. В. А. Косинский – видный отечественный статистик и экономист / И. И. Елисеева, А. Л. Дмитриев // Вопросы статистики. – 2011. – № 4. – С. 76–81.
23. Протасова Е. Ю. «Акция помощи» русским эмигрантам в Чехословакии 1920 – 1930-х годов в современной историографии / Е. Ю. Протасова // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: история, политология, социология. – 2012. – № 1. – С. 133–135.

Грушицкая И.Б. Жизнь и научная деятельность пассажира «философского парохода» астронома В. В. Стратонова (1869 – 1938).

В статье рассмотрены основные этапы жизни, научной, научно-организационной и педагогической деятельности выпускника Новороссийского университета, ученика профессора А. К. Кононовича, астронома В. В. Стратонова. В 1922 году В. В. Стратонов был депортирован из России на так называемом «философском пароходе». Оказавшись, не по своей воле, в изгнании, ученый сразу же включился в бурную и нелегкую жизнь эмигрантов. Он принимал активное участие в общественной работе, читал лекции по астрономии в высших учебных заведениях, издавал учебники и научно-популярные книги по астрономии, чем способствовал популяризации астрономической

науки за рубезжом.

Ключевые слова: астрономія, астрофізика, В. В. Стратонов, Новоросійський університет, астрономічна обсерваторія, дослідження, «філософський пароход», еміграція.

Hrushytska I. B. Life and scientific work of the passenger of «The Philosophers' Ship» and astronomer V. V. Stratonov (1869 - 1938).

In the article it was considered the main stages of life, scientific, organizational and pedagogical activity of Novorossiysk University graduate, student of Professor A. K. Kononovych, astronomer V. V. Stratonov. In 1922 V. V. Stratonov was deported from Russia in the so-called «The Philosophers' Ship». The scientist immediately involved in the stormy and difficult life of immigrants, when he was, not on their own, in exile. He took an active part in public work, he lectured on astronomy at universities, published textbooks and popular scientific books on astronomy than helped to popularize the astronomy abroad.

Keywords: astronomy, astrophysics, V. V. Stratonov, Novorossiysk University, Astronomical Observatory, research, "The Philosophers' Ship", emigration.

УДК 378(075.8):57

Демкович Л.І.

ДІЯЛЬНІСТЬ ЖОРЖА БЮФФОНА ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОЯВИ ЕВОЛЮЦІЙНОЇ ТЕОРІЇ

У статті висвітлюється внесок Ж. Бюффона у становлення та розвиток еволюційної теорії. Зазначається, що вчений доказував, що еволюція – це відродження. Бюффон так і не зміг звільнитися від есенціалізму. Вреїті-реїт він повернувся до ідеї постійності видів. Він став доводити, що хоча види і піддаються змінам, то лише небагато, і один вид походить від іншого просто не може.

Ключові слова: еволюція, походження видів, наука, теорія еволюції, природа

Перечитуючи книгу Ч. Дарвіна «Походження видів» сьогодні, не перестаємо дивуватися наскільки вона сучасна, наскільки добре у ній вбудовуються усі найновіші відкриття в різних галузях наукового знання: біології, геології, зокрема генетики, молекулярної біології, палеонтології, історичної географії та ін. Ми можемо замінити у ній факти, наведені Ч. Дарвіном, на факти, здобуті останніми роками, але логіка книги, її основні висновки і підсумки залишаються такими ж. Напевне немає іншого такого наукового питання, яке привертало б до себе стільки уваги широкої громадськості, як питання походження видів і, «особливо», походження людини [1]

Безперечно, ми постійно шукаємо відповідь на запитання – чи знаємо ми ще такі наукові теорії, відношення до яких було б таким емоційним, як до теорії еволюції. У свій час публікація книг Ч. Дарвіна викликала велику хвилю жовчних докорів і критики. І хоча сьогодні вже ХХІ ст. – ситуація змінилася не набагато. Досі християнські фундаменталісти в урядах різних